

І. БАК

Тейлоризм

Проблема раціональної організації праці не сходить нині з сторінок преси. Це явище спільне і країнам американського і європейського заходу і радянській державі. Проте навряд чи можна знайти царину повну більших вульгаризацій і перекручень.

Ці вульгаризації й перекручення масово ширяться, бо до питань організації праці існує широкий громадський інтерес. І тому боротьба з вульгаризацією й перекрученнями в цій царині не тільки доцільна, а й конче потрібна річ.

Наша стаття говоритиме про одну з найважливіших систем організації труда — систему Тейлора. Це тому, що в багатьох літературних і усних виступах тейлоризм, на нашу думку, неправдиво трактують, а тому й неправильно оцінюють. Але тейлоризм не є філософська схема. Це конкретний організаційний тип, що має до діла з живою людською особою, з витрачанням її нервово-мускульної енергії. Тому неправдиве ясування і неправильне оцінювання тут — не тільки огріх теорії, а й соціально-небезпечне явище, з яким треба боротися. Один із способів боротьби — критична аналіза тейлоризму: його теорії й практики.

Питання наукової організації труда чужі не тільки передкапіталістичному періодові, але й ранньому капіталізму. Тільки розвинений капіталізм утворює об'єктивні засновки для наукової, справедливіше, раціональної, організації труда. Що це так, легко перевіритися навіть при дуже побіжному ознайомленню з економічними умовами передкапіталістичного періоду й раннього капіталізму, з одного боку, розвинутого капіталізму — з другого.

Для передкапіталістичного періоду характерне панування в економічній діяльності „ідеї прожитку“. Людина хазяює не для поживи, прибутку, а для того, щоб задовольнити тільки свої потреби, відповідні до її суспільного становища. Цьому загалом відповідає, а почасти причиною цьому малий розвиток конкуренції. І хоча в період раннього капіталізму жадоба наживи опанувала хазяючу людину, все таки конкуренція розвинена мало. Невелика конкуренція, як внутрішня, так і міжнародна, забезпечений збут, малий оборот, висока ціна і високий прибуток на кожну одиницю продаваного товару — такі характерні риси цих періодів господарського життя¹⁾.

Ступнево це становище мінялося. Конкуренція загострилася, збут далеко не був забезпечений, оборот поширився. Брати високу ціну, а значить діставати високий прибуток на кожну одиницю продаваного товару — ставало неможливо. Чим раз дужче стала

¹⁾ Характеристику цієї еволюції знаходимо в кількох роботах В. Зомбарта „Сучасний капіталізм“, „Буржуа“ і, нарешті, в його новітній роботі „Die Ordnung des Wirtschaftslebens“, 1925. (на останню див. нашу рецензію в 5 — 6 книжці (1926) Черв. Шляху“.

як ми зараз побачимо, принципова різниця, яка має величезне практичне значення.

Основна вимога, яку ставлять господарській праці, це її успішність, звана звичайно продукційністю праці. Треба, щоб кожен трудящий виробляв можливо більшу кількість продуктів в одиницю часу — за робочий день, годину і т. и. Це залежить від ряду умов або чинників праці. Звичайно вважають, що таких чинників є три: 1) матеріяли, 2) знаряддя праці і 3) робоча сила. Перші два чинники, так само як і їх організація, становлять умови, які лежать поза робітником, або обстанову, що його оточає. Поруч стоїть третій живий чинник — робітник, що прикладає свою енергію до цих умов і в цих обставинах.

Праця робітників може дати кращі результати завдяки тому, що для кожної відміни праці взято робітників найпідхідніших для цієї роботи своїми особистими психо-фізіологічними властивостями. Або завдяки раціоналізації, поліпшенню способів роботи. Це все явища того самого порядку, що й поліпшення організації, раціоналізації засобів і умов виробництва. Тільки тут раціоналізується не зовнішнє оточення, а організація самої робочої сили. Але все одно — і тут і там раціональна організація веде до одного: з найменшою затратою досягається найбільших наслідків, здійснюється принцип всякої організації — економія сил.

Але ми досі розглянули тільки одну сторону роботи самого робітника. Але існує й друга: це кількість енергії, яку він вкладає в роботу, сила, з якою він буде напружувати свої мускули й нерви під час роботи.

Перша сторона і є продукційність в точному значенню цього терміну, як одна з двох груп факторів успішності праці (продукційності в широкому розумінню цього слова). Друга сторона — напруженість або інтенсивність праці. В тільки що обчеркненім розумінню ми будемо уживати далі обох цих термінів. А поки ілюструємо різницю цих факторів, щоб далі перейти до їх оцінки.

На сучасній прядній машині робітник вироблює в 2000 раз більше, як перше за ручної роботи. Звідки таке надзвичайне збільшення успішності праці? Певна річ, прядій абсолютно не міг збільшити напруження свого труду в 2000 раз. Очевидно, успішність праці збільшилася через запровадження машин, при давнішнім або дуже мало збільшенім рівні її інтенсивності.

„Раціоналізація“, удосконалення, ліпша організація засобів виробництва і способів роботи — джерело високої продукційності сучасної праці“ — пише О. А. Ерманський. Технічна некорисність, нецуктство й бідність минулих часів, жадібна, хижа експлуатація робочих „рук“ за наших часів — такі джерела надмірної інтенсивності праці“ (О. А. Ерманський. Научная организация труда и система Тейлора. Изд. 4-тое 1925, ст. 20 Госиздат. На цю книжку ми в значній мірі спиралися в процесі викладу).

Надмірне, невідповідне до психо-фізіологічних ресурсів, витрачання психо-фізіологічної енергії робітника не тільки негативно відбивається на продукційності праці, але й руйнує організм трудящого, спричиняє продукційну інвалідність. Це — намагання досягти продукційного результату за всяку ціну, хоч би й коштом величезної затрати сил, навіть їх повного вичерпання. Це принцип максимума

Класичним зразком роботи за принципом максимума є той давньогрецький вісник, що після бою при Марафоні швидко прибіг з поля

бою, дав знати про перемогу Мільтіяда і негайно вмер від цілковитого виснаження.

Принципові максимума ми протиставили принцип оптимума. Його суть — досягнення як-найбільшого результату при як-найменших витратах (енергії або матеріялу). І не тільки що-до підприємства, але й що-до його елементу — окремого робітника — має бути додержаний цей принцип. Напруженість праці не повинна переходити межі, за якою починається виснаження організму робітника. Труд в поті чола, але після спочинку й нічного сну нервово мускульна сила робітника повинна бути відновлена в такім самім обсягові. Таке є оптимальне напруження праці, відповідне до психо-фізичних можливостей робітника.

Оптимум є найважливіший принцип кожної організації. Різні системи організації праці в різноманітних елементах своїх хитаються між принципами максимума й оптимума. Від здійснення того чи иншого з цих принципів цілком або частково, в кожній організаційній системі, буде очевидно, залежати й наша оцінка.

Тейлорова система стоїть на обох цих принципах. Вона має в собі і поліпшення організації, удосконалення знаряддя праці, цеб-то збільшення його продукційности (в точному значенню цього слова) і скільки вона направлена на збільшення продукційности — це система, побудована на принципі оптимума і тому позитивна з нашого погляду. Але в тейлорівській системі є елементи, які збільшують експлоатацію живої робочої сили, збільшують напруженість або інтенсивність праці робітників. В цім її негативний бік. І треба сказати, що суть тейлоризма, його організаційна душа багато більше в другій негативній стороні, ніж у першій позитивній.

Почнімо з позитивної сторони. Її суть в науково-плановому побудуванні всього виробничого процесу. Головна робота Тейлора так і називається „Принципи наукової організації підприємств“. Треба заздалегідь передбачати продукційний процес у всіх його деталях. Він повинен бути точним виконанням установленого плану. Всі частини виробництва погоджені між собою за принципом найбільшої економії сил, часу й засобів і за принципом найбільшого продукційного ефекту. Іншими словами — за принципами економії й раціональності. Раціоналізму сповнене тейлорівське підприємство. Раціоналізовано все. Кожне знаряддя продукції спеціалізоване й нормалізоване. Воно служить тільки для даної відміни праці і найлуччим способом до неї пристосоване. Точно встановлені правила догляду за знаряддями й інструментами. Щоб не було переривів у роботі („холостого ходу“) встановлено погоджений порядок внутрішнього пересування матеріалів по заводі, фабриці, майстерні. Заведено точне обчислення приймання, переховування й видачі всіх засобів продукції. Відносно живої робочої сили — вироблена система нарядів, яка встановлює права й обов'язки кожної особи, що працює в підприємстві. Це уможливорює строго-особисту відповідальність, ведення точної індивідуальної продукційної звітності.

В центрі тейлоризованого підприємства стоїть особливе розрахункове або розподільче бюро — носитель науково-планового принципу в підприємстві. Бюро має, як каже Тейлор, „спроєктувати ціле виробництво в часі і грошах“. Завод нашого часу неможливий без рисовні; завод майбутнього — без рахункового бюро — каже послідовник Тейлора Hathaury (див. статтю М. І. Аронова „Раціональна орга-

нізація господарських підприємств в III збірнику „Нових ідей в економіці“ ст. 1914 р.). В майстернях бюро має своїх уповноважених на різні функції роботи. Вони дають вказівки кожному робітникові на початку робочого дня, як, в які терміни, якими інструментами повинна бути зроблена робота. Вся ця організація потребує великого доглядного апарату.

На самому заводі є майстри чотирьох категорій: 1) доглядачі за установленням роботи; 2) доглядачі за швидкістю роботи, 3) приймачі роботи й 4) завідателі ремонтом. Крім того є ще чотири категорії майстрів, що працюють в рахунковому бюро. Ці майстри заправляють 1) порядком або ходом роботи, 2) складанням інструкцій, 3) визначенням часу й ціни і 4) загальним порядком у майстерні.

В читача, напевно, з'явиться запитання, які ж повинні бути розміри доглядного апарату на підприємствах, організованих за системою Тейлора? Справді, коли звичайно в промисловому підприємстві один такий службовець припадає на 7—12 робітників, то на тейлоризованих підприємствах—на 3 робітників. Нема що й говорити, що в наслідок того добавні видатки зростають.

Не дивно, що навіть в ріднім краї тейлоризма, в Злучених Штатах ми вже не знаходимо цілком тейлоризованих підприємств (див. короткий виклад доповіді Кнопа в журналі „Производство, Труд, Управление“, № 3/5, 1924). Тай спеціально тейлорівського напрямку преса вже далеко від первісної чистоти системи творця. („Taylor Zeitschrift“, „Bulletin of Taylor Society“).

Проте в тейлорівській системі наглядачів за окремими функціями є справедлива думка. Сучасній технічній спеціалізації повинна відповідати спеціалізація управління. Тейлор підніс функціональну систему організації управління, супротивно до лінійної, в якій кожен робітник цілком у всіх функціях своєї роботи підлягає одній вище поставленій особі. Типовий приклад лінійної системи управління—порядок армії.

Таким чином, функціональна система управління дає змогу строго-особистої відповідальності. Кожному в плановому порядку точними інструкціями визначено всі його права й обов'язки. Тому кожного можна швидко заступити другим. Безнастанний хід роботи забезпечено, нема більше незамінних робітників. Але функціональна система є комерційно доцільна тільки в сучасному підприємстві величезному. Чим нижча органічна будова капіталу підприємства, тим менше комерційних підстав для функціональної системи. Приклад: приложення функціональної системи в невеликих майстернях.

Можна вважати, що ідею функціональної спеціалізації управління прийняла сучасна організаційна думка, хоч далеко не завжди в формі, поданій від Тейлора. З цього погляду великий інтерес має систематична критика тейлоризму—французького військового інженера А. Файоля (росс. переклад „Общее и промышленное управление. М. 1923) і німців—інженера Заксенберга й д-ра Куна.

Об'єктом дослідження в Тейлора стає не тільки організація речей, але й робота людей. Процес труду робітника розкладається на його складові частини, визначається, які рухи є зайві, скорочується час окремих рухів і т. д. При масовому повторенні цього процесу безперечно є економія часу, сил та грошей.

Але треба забезпечити підприємству людський матеріал, який легко сприймає раціональні методи даного роду роботи. Тому Тейлор зазначає, що конче потрібний є спеціальний добір робітників—ця

думка знайшла своє втілення в сучасній психотехніці („тести“ при найманню робітників і службовців).

Такі позитивні риси тейлоризму розкидані по різних місцях його книжки, то як загальні ідеї, то як натяки, але ні разу в формі ясної й конкретної характеристики ідей і методів їх здійснення. В дальшій розвитковій організаційній думки, зокрема в нас, у СРСР, всі ці моменти були розвинені і поглиблені. Бо мета була та сама: збільшити продукційність праці, без надмірної інтенсифікації її. Але для Тейлора далеко характерніша друга сторона — методи максимальної інтенсифікації праці робітника. Коли перша побудована на принципі оптимума, то друга спирається на принцип максимуму. І треба сказати — що до інтенсифікації праці Тейлор не обмежується на загальних фразах. Тверезо-цинична, прозаїчно-безпощадна в своїй конкретизації виступає перед нами система безмежної експлуатації праці чоловіка.

Ця система інтенсифікації до максимуму праці робітника спирається, як заявляє сам Тейлор, на дві підвалини: „завдання“ і „премію“.

Подивімося ж, що то є тейлорівське „завдання“, про яке говорять з почуттям поваги перед науковими досягненнями навіть деякі теоретики, що претендують на захист інтересів пролетаріату. Досить назвати Г. Циперовича, Н. Гіммер (Суханова) та інших.

Звичайно вважають, що тейлоризм встановлює об'єктивні норми вироблення. Беруть, напр., протяг виконання даної роботи кожним із 10 робітників. І суму десяти різних, відповідних індивідуальностям робітників, протягів роботи кожного поділяють на кількість робітників. Одержаний середній протяг саме й буде нормальний, загально-обов'язковий. Підставу до такої думки дав, що правда, сам Тейлор, не раз заявляючи, що його завдання є середнє завдання.

Однаке, коли заставити десять робітників виконувати завдання, встановлене згідно з середнім їх виробом, то результат буде той самий, що й при їх неунормованім виробі, коли один виробляє більше, а другий менше від цієї „середньої норми“. Це повинен легко зрозуміти кожен, хто знає чотирі арифметичні дії. Яка ж тоді рація встановлювати „завдання?“ ... Адже-ж інтенсивність праці даної групи робітників в наслідку не зростає?

Як це погодити, нарешті, з постійним твердженням Тейлора і тейлористів, що ця система колосально інтенсифікує працю робітника?

Суперечність розв'язує припущення, що мова йде про завдання не по середньому виробові, а по максимальному, що середній виріб є тільки фіговий листок цієї сучасної системи витискання поту. Сам Тейлор по інших місцях своїх книжок, а надто практика тейлоризму цілком стверджує це припущення. „Спостерігайте одиниці часу тільки над першорядними робітниками... їх треба спостерігати коли вони працюють з усієї сили (найшвидче)... треба добре платити першорядному робітникові додаткову плату, коли над його роботою спостерігають час“ (Ф. Тейлор. Адміністративно-технічна організація промислових підприємств ст. 127—8). А об'єктом спостереження має бути робітник, якому „пощастило своїми фізичними властивостями підійти до типу вола“ (Ф. Тейлор „Наукові основи організації промислових підприємств“, ст. 50).

Уявіть собі ту надмірну інтенсивність праці, яка досягається, коли намагатися зрівнятися з роботою того „вола“, та ще при крайньому його напруженню. Адже ж він дістає за те додаткову плату.

Американський контр - адмірал Джон Едуордс, що був головним інспектором машин на військових кораблях Атлантийського побережжя, дав в одній своїй статті надзвичайно влучну й стислу характеристику тейлоризма. Ця характеристика особливо цінна тим, що в американського контр - адмірала трудно запідозрити класово - пролетарські інтереси.

„Найхарактернішою рисою цієї системи — пише Едуордс є вивчення швидкості рухів, здійснюване від службовця, який з секундоміром в руках міряє кожну операцію, щоб установити норму, якої може досягти хіба тільки найвправніший і найдужчий робітник — норму, якої рівень значно вищий від середнього темпу роботи і яка становить підставу для визначення заробітної плати робітників“.

Особливий годинник „хронометр“ реєструє довгість посиленої роботи найдужчого. А потім хронометричний запис стає нормою, правилом для всіх інших робітників. От і все. Тому чудно чути, що „хронометраж аналізує і тим раціоналізує рухи робітника“. А це кажуть, — ми вже не згадуємо тейлористів, — і Циперович і Суханов.

Яке ж справжнє призначення тейлорівського хронометража? Американська парламентська комісія, під проводом проф. Р. Хоксі, що досліджувала тейлоризовані підприємства, прийшла до висновку, що його мета — знесилити протест робітників проти підвищених норм продукції. „Прикриті мантиєю наукової точності підвищені норми продукції повинні здатися робітникові природними, раціональними, прийнятними. В своїх тезах, офіційно доручених парламентській комісії, Тейлор прямо заявляє, що про завдання і його довготривалість „не можна сперечатися, як не можна сперечатися про місце й час заходу й сходу сонця“.

Одначе американський парламент (конгрес) на підставі доповіді парламентської комісії, постановив заборонити застосування хронометражу в державних підприємствах північної Америки. Нарешті, Джилльбрет, найвизначніший із послідовників Тейлора, спеціаліст „поліпшення рухів“, теж висловився проти хронометража.

Висловлюючись проти тейлорівського хронометража, ми зовсім не заперечуємо, що хронометраж можна розумно використати для іншої, певна річ, мети. Напр., для спостереження над довгістю однакової роботи на початку і в кінці дня, щоб визначити, як залежить успіх роботи від утоми і інших факторів. Далі вимір довготривалості якого-небудь руху в різних робітників може навести дослідника на аналіз причин цього явища. Але сам від себе хронометраж жодної аналізи не дає. Бо хронометраж не більше, як кількісний вимір, а аналіз звернений і на якісний бік явища.

Та й велике ще питання, чи всякий „зайвий“ рух є справді зайвий. Чи зайві рухи парикмахера, що „виграє“ ножицями, зрізуючи волосся свому клієнтові, чи вони встановлюють ритм його рухів, автоматизуючи й економізуючи витрату енергії? Не можна вважати, що й вимахування руками на ході є „зайве“. Воно усуває кружіння тіла людини, що йде, регулює його рівновагу, дає прямий напрямок при ході. Звернімося до другої основи тейлорівської системи інтенсифікації праці — до „премії“.

„Коли завдання, яке неодмінно повинен виконати робітник, — дотепно каже О. А. Ерманський — є батіг в руках тейлористів, то премія є пряник в тих самих руках. Пряник повинен приваблювати, надати робітників, порушати їх до того, щоб вони „самохіть“ доклали всіх сил для виконання обов'язкового завдання“.

Тейлорівська „премія“ близька до американських систем відрядної плати з преміями: Хелсі, Тоуна, Ганта, Рауена і инш. Але в їй дуже важливі відміни.

В перерахунок систем робітник дістає премію за виконання роботи в термін менший від даного найбільшого терміну. Великість премії збільшується (хоч і не пропорційно на шкоду робітникові) з збільшенням різниці між даним найбільшим часом і часом фактично витраченим на роботу. Таким чином тут встановлюється певний мінімум роботи (найбільший термін виконання) і в міру перевищення мінімуму збільшується премія.

А по Тейлору встановлюється максимум вироблення. Таке є, як ми бачили, його „завдання“. І премію виплачується коли досягнуто того максимуму. Хто не досяг, той не тільки позбавляється премії, але штрафнується через зниження відрядної плати. „Висока плата за виконане завдання, зниження плати, коли його не виконано“ — так характеризує сам Тейлор свою преміальну систему.

Які наслідки споживання цього праяника — премії для робітників? Звернімося до прикладу, що дав сам Тейлор.

Перед запровадженням тейлорівської системи робітник на заводі діставав 97 копійок на наші гроші за обточення одного сталевого виробу. Норма вироблення була 5 штук таких сталевих речей на день. Таким способом робітник, виконавши завдання, дістає $97 \times 5 = 4 \text{ р. } 85 \text{ к.}$ на день. Тейлор збільшив норму вироблення до 10 штук, встановивши поштучну плату в розмірі 68 копійок. Хто не дотяг до норми, той дістає уже „штрафну“ плату тільки 49 коп. Різниця в оплаті ($68 - 49$) в 19 коп. становила премію підприємця. Таким чином, робітник, що дотяг до норми (10 штук) дістає $68 \times 10 = 6 \text{ р. } 80 \text{ к.}$ Хто не дотяг хоч на одну штуку, той дістає $49 \times 9 = 4 \text{ р. } 41 \text{ коп.}$ Оплата десятої штуки виносилася таким способом $6 \text{ р. } 80 \text{ к.} - 4 \text{ р. } 41 \text{ к.} = 2 \text{ р. } 39 \text{ к.}$ Як же мусить висилуватися робітник, щоб дотягти до норми, дотягти за всяку ціну...

А коли не дотягне, то станеться експропріяція заробітку за все відроблене по 19 коп. від штуки.

Робітник тим більше мусить висилуватися, аби досягти норми, що майстри, які пильнують роботи, дістають премію прямо пропорційну до числа робітників, що виконали завдання. Ясно, що робітника, який не дотягає до норми, майстер не триматиме на роботі. Разом з тим в розподільчій бюро службовці, що встановлюють норми вироблення, дістають премію прямо пропорційну до числа робітників, що не виконують завдання. Ці „вчені“ зацікавлені таким чином в максимальній, навіть нездійсненній нормі. „В результаті, коли робітники починають добре виконувати завдання, продукція збільшується“.

Протилежні змагання службовців розподільчого бюро і майстрів єднаються з системою тейлорівських премій підприємцям. Всі вони ведуть до одного Фіму — безмірної інтенсифікації праці.

Не знати, що гірше: батіг-завдання чи праяник-премія? Трудно відказати на це запитання. Так нерозірвано сплетені вони в тейлорівській системі, так гармонійно з'єднані вони для одної мети — найбільшої експлоатації робітників безмірною інтенсифікацією їх праці.

А це веде до перевтоми робітників. Перевтома є найвища міра втоми і відрізняється від неї не тільки кількісно. Втома — явище нормальне. Перевтома — ненормальне, хоробливе, патологічне. Організм позбувається втоми через відпочинок по роботі і особливо під

час нічного сну. Коли ж період відпочинку замалий, то втоми не можна цілком позбутися. Решта втоми долучається до втоми від нового трудового процесу, що іде за відпочинком. В наслідок того маємо перевтому.

„Перевтома, пише Лофер, починається з того моменту, коли здатність до праці вранці, в момент початку роботи, знаходиться на нижчому рівні, як 24 годині перед тим, іншими словами, коли, при даній кількості денної роботи, відпочинку й сну уночі не вистачає для того, щоб вернути суму сил робітника до давнішого рівня напередодні“.

Перевтома як показав досвід, знижує успішність роботи. Наслідки перевтоми сягають одначе далеко поза межі економіки. Перевтома — один із найважливіших чинників розвитку алкоголізму. Той самий д-р Лофер описує свої спостереження над робітниками, що працюють 10 годин на день: „В таких умовах, які подибуються часто, коли робота іде нагально і особливо за системою завдань, робітник не чується на силі дати ту кількість роботи, якої від нього вимагають, коли не споживе чогось збудного і алкоголь здається йому абсолютно потрібною річчю. Зморений ще перед тим, як він розпочав роботу, зовсім вичерпавши свої сили протягом останніх годин робочого дня, він шукає в алкоголі засобу підняти свою нервову енергію“.

А відома анкета Джона Роя відзначає навіть одностайну заяву багатьох англійських підприємців, що пияцтво серед робітників зменшилося по запровадженні восьмигодинного робочого дня.

Знижується і розумовий рівень робітника. „Чи може робітник, — справедливо запитує д-р Кохман, — після робочого дня ще працювати для своєї самоосвіти, чи може він ще знайти розвагу й відпочинок в мистецтві, популярній науці і т. д., де потрібний ще якийсь запас фізичної й психичної роботоздатності? Чи то вже йому недоступно, і йому тільки й залишається ресторан, кіно, вар'єте, футбол (в кращій випадку) і т. д.“

Далі досвід показав, що число нещасливих випадків зростає, коли збільшується втома робітників. Але й по за тим зростає число занедужань. Нахильність до слабування далеко більша в перевтомленого організму, як у здорового. Але й незалежно ні від нещасливих випадків, ні від числа занедужань, руйнується організм робітника. Настає дочасна інвалідність і скорочення довгости життя робітників.

Знижена здатність до роботи настає між 35-40 роками — час найвищого розцвіту сил для осіб інтелектуальної праці. В Америці на фабричних брамах незрідка буває оголошення: „We dont employ people ofer 40!“ (Ми не приймаємо людей старших від 40!). І американські робітники красять волосся, щоб укрити зрадливу дочасну сивину, або впорскують аршеник (миш'як), бажаючи піднести діяльність серця до того рівня, котрий потрібний для інтенсивної роботи на американському підприємстві (Holitscher, Amerika heute und morgen, 1913).

Проклін перевтоми тяжить і на нащадках робітників. Роботи д-ра Летурнера встановили факт, що професія матери впливає на організм дитини. Д-р Летурнер констатував, що, за інших однакових умов, від матерів, що виконують тяжчу роботу, родяться слабше збудовані діти. Дочасні пологи — тут звичайне явище. Наслідок дочасного народження — висока смертність. А ті, що остаються живі? „З дуже невеликим виїмком — відповідає проф. Пінар в своїй доповіді на конгресі гігієни й демографії в 1900 році — ці дочасно

народжені, що коштували суспільству стільки турбот, самовідданого догляду і грошей, залишаються на ціле життя своє немічні й кволі“...

І треба просто сказати: в цілій системі Тейлора ця її від'ємна сторона, що полягає в надмірній інтенсифікації праці робітника, переважає позитивну, звернену на поліпшення продукційности праці (в вузькому значінню цього слова). Надто це помітно на практиці тейлоризму (див. статтю R. Woldt'a „Die heutige krise in der deutschen Betriebsorganisation“ в журналі „Gewerkschaftsarchiv“. Жовтень 1925).

Але ці дві сторони не тільки протилежні, але й дуже суперечні. Висока інтенсифікація праці, здешевлюючи вартість одиниці енергії робітника для підприємця, стає гальмою для технічних поліпшень. Досить відзначити, як гальмували машинізацію нашого сільського господарства перед революцією „дешеві руки“. Адже технічні поліпшення аж у майбутньому зменшать видатки продукції, а тим часом тепер потребують великого вкладу коштів.

Надто наупорно почали висловлюватися в такому розумінні після світової війни. Відбудування зруйнованого устаткування потребувало великих коштів. Стимул до зміцнення, до переваги від'ємних елементів тейлоризма перед нами. Адже це лінія найменшого опору... при умові, коли вона не наражається на соціальне супротивлення... (про соціальне супротивлення тейлоризму див. статтю Р. Вольдта „Система Тейлора в III зб. „Новых идей в экономике“, 1914). І в даному разі класове супротивлення пролетаріату є чинник економічного поступу. Бо економічний поступ виявляється в зростанню частини постійного капіталу коштом перемінного в органічній будові народно-господарського капіталу. Адже посилення роботи перемінного капіталу обмежене силами організму робітника, не казати вже про ті небезпечності, котрі, як ми показали, витікають з надмірної інтенсифікації труда. А збільшенню роботи постійного капіталу немає меж. Бо нема меж творчому генієві людськості.

Тейлоризм — реакційна система. Збудована головно на принципі максимума, вона непринятна ні з становища робітничої класи, ні з становища народного господарства.

Ми приходимо до нашого початкового висновку: не на принципі максимума, а на принципі оптимума мусить стояти система організації праці. І дійсно: дальший розвиток організаційної думки поволі відходить від більшості принципів системи Тейлора (Мюнстерберг, Джильберт та інші закордонні й наші інститути праці). Його заслуга в тім, що він перший зрушив організаційну думку, поклав її основи.

С. АУДАКС

Фашизм і робітництво в Італії

Фашизм в Італії святкує своє п'ятиріччя.

Коли послухати лідерів фашизму, то в Італії вже ніби-то досягнуто вищої гармонії між працею й капіталом. „Виявляється, що інтереси буржуазії й капіталу сходяться в спільному продукційному процесі на добро державі. Кожний громадянин, чи то буде директор заводу, чи чорнороб, чи акціонер найбільшого банку, чи його швейцар з „однаковою“ радістю „співробітничать“ в певній корпорації, причім інтереси всіх клас тонуть в „вищих інтересах держави“.

Трохи не так дивиться на стан речей в країні Мусоліні італійське робітництво. Його становищу й умовам праці та існування за режиму фашистської диктатури й присвячено цей нарис.

Як відомо, Італія аж до світової війни увіходила в склад Потрійного союзу. 2-го серпня 1914 року вона оголосила свій нейтралітет. Але фактично з цієї дати починається боротьба серед окремих груп італійської буржуазії за або проти активного виступу Італії на боці держав Четверного союзу.

Окремі шари капіталістів групувалися кругом тих чи інших найбільших банків, що були провідниками впливу того чи іншого чужоземного капіталу.

Завзятим супротивником війни Італії проти Австрії й Германії був, напр., відомий державний діяч Італії — Джіовані Джіолоті, що багато разів був прем'єр-міністром. Ім'я Джіолоті звязувано з групою банків, що були провідниками впливу германського капіталу, який ще перед війною глибоко пройшов в пори економіки Італії. Другий так само відомий діяч Італії Франческо Нітті також виступав як палкий прихильник нейтралітету. Нітті був керівником радикально-настроєної буржуазії і фактично відбивав інтереси розміщеного в Італії американського капіталу, який тоді, з багатьох причин, не виступав ще в Італії, вважаючи, що це не вигідно й ризиковано річ.

Для робітників Італії боротьба різних клів капіталістів була глибоко нецікава і до війни вони ставилися, певна річ, вороже. Проти війни була також переважна кількість соціалістів. Однак один із найвизначніших лідерів соціалістичної партії і редактор її органу „Аванті“ Беніто Мусоліні розійшовся з більшістю і почав енергійну пропаганду за виступ Італії по стороні Антанти. На капітали французьких імперіялістів Мусоліні завів власну газету „Пополо д'Італія“, через яку розвинув шалену агітацію. Потрібно, справді, дуже складна еквілібристика, щоб провідникові „революційної“ партії зробитися головним апостолом війни. Пропаганда почалася під прапором дуже ідейного, дуже чистого патріотизму. Цікаво відзначити, як швидко перефарбувався керівник і надихач фашизму. В серпні 1914 року

він грізно вимагав абсолютного нейтралітету. „Робітники, хто закликає вас до війни, той вас хоче одурити“— викрикував на всіх перехрестях Мусоліні. Через місяць він трохи здає свої позиції, а вже в жовтні формула, що він запропонував на з'їзді партії, не була прийнята, і йому довелося залишити пост редактора центрального органу „Аванті“. В листопаді, виключений з партії Мусоліні засновує на французькі гроші згадану вище газету „Пополо Д'Італія“. В серпні— бідний народний учитель, що не мав зайвої ліри в кешені, соціаліст і завзятий супротивник війни, Мусоліні протягом яких—небудь 3—4 місяців стає багатою людиною, керівником націоналістичної реакції. Одночасно з Мусоліні зробилися запеклими проповідниками інтервенції і „демократичної війни за малі народи“ такі колишні діячі соціалістичного й синдикалістського руху, як д'Ашбрис, Корридоні, Кс Россі і реформісти Бісолаті, Бономі, Канено та інші. В цей перший період італійського фашизму його адепти ще старанно скривали класову суть нової течії, ще не низивали себе одверто ворогами робітничої класи. Фашисти цього першого періоду на всіх роздоріжжях кричали, що їх одинока мета— добро „цілого народу“. Правителі Італії й дипломати, мовляв, дурні і нездібні обстоювати інтереси нації і піднести її престиж на міжнародній арені. Через те Італію систематично обминали й кривдили при поділі колоній і поширенні кордонів.

Відновити й зміцнити свій престиж, зробитися поважним чинником у міжнародній дипломатичній грі й добитися відповідного впливу Італія зможе тільки після участі в війні і перемоги Антанти.

Разом з тим, „тільки фашисти можуть допомогти італійському народові організувати перемогу і звеличити країну, щоб вона змогла зайняти належне їй місце! Тільки фашисти зможуть дати одсіч не лише зовнішнім, але й внутрішнім ворогам!“ Але хто то є— внутрішні вороги? Найперше, певна річ, пацифісти і інші супротивники війни. Але в такому разі, що ж робити з своїми вчорашніми товаришами соціалістами й синдикалістами, що не зреклися ще остаточно принципів класової боротьби? Очевидно, сутичка з ними була неминуча, причім попервах справа мала характер словесних суперечок. Фашисти не одразу скинули з себе тогу крайнього радикалізму, не зразу виявили себе, як запеклі вороги трудящих. Одначе, дуже хутко настав час, коли промисловці-аграрії опинилися в важкому становищі, і фашисти мусили дати „реальні“ докази свого патріотизму.

Сумні наслідки війни, що скінчилася в осени 1918 року, розкрили очі широким масам пролетарів міста й села. Італія, як відомо, озброїла близько 4 міль. салдат і втратила понад півмільйона самих убитих і близько 100 мільярдів лір грошми на військові видатки. За всі ці жертви, що принесла Італія, щоб урятувати союзників, на версальському конгресі її найбільш скривдили. Італія не здобула джерел нафти, вугля або заліза, ні районів, придатних для колонізації зайвого населення. Ті завдання, що мала італійська експансія, ті принадливі обіцянки, якими капіталісти затягли нарід у криваву й дорогу авантюру, не здійснилися. Коли зважити економічну слабкість Італії і її величезні втрати в людях, матеріялах і грошах, коли порівняти ці жертви з нікчемними здобутками війни, то треба погодитися з тими, котрі кажуть, що країна, не вважаючи на тріумф її зброї— фактично програла війну.

В країні відбулися чималі соціально-економічні зміни. Під час війни вернулося до рідного краю багато сот тисяч емігрантів. Всі вони, а також надлишні шари селянства і люмпен-пролетарів

знайшли собі „роботу“ у війську. Італійська промисловість, особливо металургія й хемічна промисловість буйно зросли протягом війни, завдяки великим військовим замовленням. По скінченню війни, після демобілізації армії, демобілізації промисловости прийшла загальна криза з усіма її наслідками. Настав час сильного революційного руху трудящих. Село стає ареною жорстоких сутичок між панами і сільсько-господарським пролетаріатом. В місті робітники явочним порядком починають забирати фабрики й заводи. Старому порядку видимо загрожує смертельна небезпечність і фашисти дуже хутко знаходять „роботу“ своїй бурхливій енергії. В травні 1919 року відбувається перший з'їзд, на якому фашистський рух вперше організаційно оформився і, з огляду на „гарячий“ час, партія швидко взялася до „діла“. Ідеологічно фашизм зародився в місті, де він провадив свою патріотичну пропаганду. Одначе першу „практичну“ роботу він почав на селі і саме в аграрній провінції Болонії. Тут потужна Аграрна асоціація запропонувала одному з племінників Гарибальді організувати фашистські банди для погрому селянського руху, але ця угода не відбулася, бо Гарибальді заправив п'ятдесят мільйонів лір. Тоді ж Асоціація звернулася до Мусоліні, який запропонував свої послуги за багато меншу суму. Треба відзначити, що після війни, коли почався революційний рух, селянська людність швидко встигла добре зорганізуватися, особливо в долині ріки По і, головнo, в провінціях П'яченца, Парма, Модена, Болонії, Емілія та ин. В кожному селі, в кожній комуні був селянський синдикат, кооператив, народний дім і соціалістичний осередок. Майже всі самоврядування опинилися в руках соціалістів. В умовах капіталістичної держави таке становище не могло довго існувати. Воно неминуче мусіло привести або до революції або до реакції. Банди фашистів почали діяти силою. Вони розвинули лютий терор, перед яким бліднуть всі наші уявлення про людську жорстокість. Кривава реакція розпочалася з долини По, відки вона поширилась по цілій Італії. „Фашії ді Комбаніменто“ (бойові дружини) вербовано з демобілізованих офіцерів, синків аграріїв, середньої й дрібної буржуазії, колишніх салдатів і всілякого гулящого люду, серед якого було багато карного елементу. Погром сільських самоврядувань, кооперації, убивства водіїв революційного селянства і соціалістичних представників комун, підпали домів, де часто живцем згоряли сім'ї переслідуваних, варварські середньовікові катування і т. ин., дуже швидко дали ті наслідки, що їх жадала „Ліга аграріїв“. Тероризована місцева селянська людність кінець-кінцем скорялася фашистським бандам, що часто були нечисленні, але діяли звичайно в контакті з поліцією і „Лігою Аграріїв“. Фашисти негайно запроваджували „відповідний“ режим, при чім найперше касували восьмигодинний робочий день, який наймити здобули революційним способом.

Фашистська робота в місті, почавшись фактично пізніше, була така ж як і на селі. Революційна хвиля в Італії в кінці 1919 року і протягом 1920-го піднеслася так високо, що могла знищити капіталістичну державу. Окремим, поки що порізаним грушам фашистів доводилось краситися на червоно, бо вони діяли серед розбуйнованого революційного моря. Дуже цікаво відзначити, що згадані вище „Фашії де Комбаніменто“, що спершу являли собою союз офіцерів і демобілізованих салдатів мали свою програму захист учасників війни, мусіли пуститися на найгірші демагогічні способи, аж до активної участі в захоплюванні фабрик і заводів. На захоплених підприємствах фашисти заводили свої фашистські ради, копіюючи методи більшовиків.

Ця спритна демагогія була потрібна їм для чисто провокаційної мети. Головна їх турбота була забрати заводи від революційних робітників і передати їх капіталістам. Дуже цікавий що до цього випадок в провінції Бергаме, де фашисти захопили великий металургійний завод Дальміно. Мусоліні особисто прибув на завод і в блискучій промові висловив своє глибоке задоволення з того, що сталося, але на закінчення — закликав робітників „погодити“ свої вчинки з власниками в ім'я „найвищих інтересів рідного краю“. День від дня фашистські банди робилися численніші й сміливіші. Кий, револьвер, підпали, убивства поволі роблять своє діло. Вже через два роки після першого виступу в провінції Емілії, фашисти можуть показати великі „досягнення“. Карні експедиції заляляли країну кров'ю і переможний мартиролог фашизму числить десятки тисяч забитих і покалічених. З усіх муніципалітетів фашисти вигнали соціалістів і поставили там своїх людей. Робітнича кооперація була погромлена теж з нечуваною жорстокістю, підпалами і грабуванням. Підготування ґрунту до цілковитого захоплення влади, цеб-то державної машини, іде безнастанно.

Від первісних радикальних прикрить, демагогічного маскування поволі залишається чим-раз менше. Сам Беніто Мусоліні, ще напередодні походу на Рим спритно драпувався в тогу республіканізму. Однак, увійшовши (1-го серпня 1922 р.) на чолі своїх загонів до Риму і знаючи про одверто монархичний настрій офіцерства, цей колишній соціалістичний лідер перш за все робить візиту... „коханому монархові“, що „обмилував“ „республіканця“ Мусоліні, стиснув йому руку і сказав: „я давно тебе чекав“. За два тижні після завоювання Риму Мусоліні насмілився скликати парламент, не вважаючи на те, що він мав у нім всього тільки 35 прихильних йому депутатів.

Здобувши від короля, про всякий випадок, дозвіл розпустити парламент, він звернувся до депутатів з такою гордовитою промовою: „Те, що я вас скликав, є тільки акт чемности... Маю надію, що більшість озветься за мене, але більшості я, власне, не потребую. Палата мав сама рішити, чи їй існувати два роки чи два дні“.

Ми не маємо змоги докладніше оповісти багато промовистих епізодів, що показують, як цинично головний кондот'єр фашистських банд ліквідував всі конституційно-демократичні установи країни. Тут, однак, до речі буде розібрати одно дуже цікаве питання. Мусоліні одночасно нищив пролетарські організації в місті й на селі, всі ліберально-буржуазні партії, конституційно-демократичний апарат країни і крім того енергійно ламав державну машину. Яким чином могло статися, що жоден клас країни не дав фашистам достатньої одсічі? Історія „тріумфу“ фашизму надзвичайно корисна для всіх тих, хто ще живиться демократичними ілюзіями, для тої частини пролетарів, які ще дають себе дурити соціалістичним реформістським партіям капіталістичних країн.

Найзрадливішу роль відіграли реформісти. Вони загрузли в болоті буржуазного парламентаризму і, виховуючи масу в душі „лояльної“ конституційної боротьби, фактично розчистили дорогу фашизмові.

Великий в Італії шар дрібної буржуазії і дрібнобуржуазної інтелігенції не знав, на яку ступити: пійти як і перше з соціалістами — значить рішуче йти до соціальної революції; тягти за фашистів — значить разом з ними громити робітничий рух. Поки дрібна буржуазія через своїх ідеологів у пресі, в парламенті та на зборах воювала з фашизмом словами, фашисти діяли більш „відчутними“ способами.

Швидкість, натиск і море крові „протверезили“ дрібну буржуазію. Вона, звичайно не одразу, перекинулася до фашистів і частина її ще якийсь час удавала з себе щирих оборонців конституційного ладу. Таке ж лицемірне було поведіння буржуазних урядів Бомоні й Факта. В своїх офіційних виступах вони, що правда, висловлювали твердий намір боронити конституційного ладу, проте фактично не робили ніяких поважних заходів, щоб не дати фашизму вкорінитися. Що до офіцерства, генералітету й двірських кол, то всі вони не тільки співчували, але й допомагали фашизму зброєю й енергійною „інструкторською“ роботою.

Що ж робили соціалісти? Об'єктивно вони були головними помічниками фашизму. Замість використати бойовий революційний настрій трудящих, замість організувати швидку й зважливу одсіч нечисленним напочатку групам фашистів, що діяли серед ворожого здебільшого населення, соціалісти взяли проповідувати несупротивлення, і свою боротьбу з фашизмом провадили майже виключно в парламенті. Надзвичайно характерно для соціалістів Італії, що вони ні разу не зняли питання про озброєне супротивлення, а про повстання й поготів.

Буржуазія цим разом була врятована. Врятована з ініціативи й руками визначних колишніх соціалістичних та синдикалістських провідників, вони бо коштом аграріїв, індустріалістів та купців потопили в крові революційний рух, що розростався в Італії.

Поволі голод, насильство і брехливі, принадливі обіцянки фашистів—з одного боку і відсутність революційного керування—з другого дезорганізували, дезорієнтували трудящих і притупили дух класового супротивлення.

Старий буржуазний демократичний апарат розхитався. Отже коли фашисти захопили владу, настала для них „будівнича“ пора: замість колишньої замаскованої демократичної треба було творити нову одверто-класову державну машину.

Нині фашистська держава має позад себе понад п'ять років історії. Новим правителям країни треба визнати справедливість: протягом цих п'ять років вони працювали для своєї класи широко і з надзвичайним „піднесенням“. Сам Мусоліні не раз казав, що Італія нині має температури 40°/о.

Які наслідки фашистського будівництва? Почнімо з внутрішнього політичного курсу. Методи зміцнення влади і вщеплювання в маси фашистської ідеології осталися такі самі, що й за перших років диктатури й зовсім не ослабли. Коли в червні 1924 року був люто вбитий незламний виявник фашизму соціалістичний депутат парламенту Матеоті, багато хто думав, що звірячим вчинкам фашистів прийшов край. Мусоліні почав навіть говорити про „нормалізацію“ устрою, про зміцнення конституційних норм. Проте, після недовгого переполичку, погромне крило фашизму знов узяло гору. З особливою силою й кривавою жорстокістю воно виявило себе в славетних відтепер флорентійських подіях. В жовтні 1925 року фашистські банди в умовлений момент і на подане гасло улаштували в Флоренції різанину своїх політичних супротивників. Побій був організований за всіма правилами страшного середньовічного ритуалу, при світлі смолоскипів, в таємничих костюмах. Цивілізовані капіталісти, що здригаються на саму думку про експропріацію в ім'я революції, скажімо, нафти, вугля і т. д., зовсім не бувають обурені, коли експропріюється життя сотень і тисяч трудящих.

Треба ще сказати про цілий ряд „замахів“ на самого дуче Мусоліні. Останній з них стався в жовтні 1926 року. Замах зробив молодий фашист 16-ти літній Антео Дзамбоні. Добра зміна, добрі піонери, що стріляють у вождя! Але цей замах, зроблений рукою зневіреного в фашизмі юнака, лиш на кілька хвилин злякав Мусоліні, а за те позбавив життя сотні людей, незгідних з фашистською диктатурою, і дав фашистам „достатній“ привід остаточно зліквідувати останні залишки буржуазних свобод. По всій Італії цілий тиждень ішов чорносотенний погром з убиванням опозиційних депутатів парламенту, розгромом партій і загровою пожеж. Нещасного зневіреного юнака, що так рано пережив трагедію обману, розірвала юрба. На завтра ж генеральний секретар фашистської партії Тураті опублікував повідомлення, в яким заявив: „Ліччвання було першим актом помсти за замах, тепер залишається покарати співучасників“.

Здавалося, що як колишній фашист стріляє в теперішнього фашиста, то це діло партійно-сімейне. Але от негайно були закриті всі опозиційні газети. Крім погромів та убивств розпочалися по цілій країні арешти комуністів і всіх опозиційних діячів. Директор фашистської партії і окружні комітети її перебрали на себе цілу низку адміністративних функцій. Всі ще не знищені робітничі організації, ворожі фашизмові, були розпущені і за належність до заборонених організацій встановлено як кару 10 років замкнення в тюрмі. І, на-решті, цей самий замах став для фашистів приводом для того, щоб на порядок денний поставити цілковиту ліквідацію парламенту, що є „пережиток демократизму“.

Чи правда, досить широке тлумачення поняття „співучасники“ замаху? До числа останніх фашисти причисляють цілу не фашистську частину населення Італії.

Останніми часами масові погроми ніби вийшли з практики „внутрішньої політики“. З того, одначе, не виходить, що фашистський уряд Італії розпочав обіцяну нормалізацію. Річ просто в тім, що часово нема потреби на „масову“ роботу.

Преса нині цілком скорилася урядові. Офіційного закону, що забороняє вихід опозиційних газет, немає. Діє в даному разі цензура по-фашистському, цензура дрючка або кулі. Нині вся преса або фашистська або фашистофільська.

Парламент, свята святих для революційного балакання соціалістів, реформістів і всіх лівих і радикальних буржуазних партій, нині зреформований, цеб-то просто ліквідується і замінити його має „корпоративне національне представництво“.

Одним із перших поважних заходів Мусоліні була зміна старого виборчого закону. На підставі нового закону, виробленого 1923 року, партія, що переможе на виборах в національному масштабі, дістає в парламенті $\frac{2}{3}$ депутатських місць. Одна третина голосів розподіляється між рештою політичних партій, пропорційно до кількості голосів, яку дістане кожна. Механіка нового виборчого закону зрозуміла. Владаючи таким „енергійним“ адміністративним апаратом, фашисти завжди певні того, що дістануть голосів більше за кожную иншу партію, взятю окремо, і таким чином дві третини палати їм забезпечені. При цім фашистам одночасно було приємно показати, що в Італії ще є залишки конституційних гарантій. На виборах 1924 року, не вважаючи на нечуваний терор, опозиція не була остаточно розчавлена, їй пощастило провести до парламенту сто шістьдесят одного депутата.

Але фашисти не з тих людей, щоб зупинятися на недоробленій роботі. Нині, після належного підготування, цеб-то арештів, заслання і позбавлення мандатів комуністичних та інших опозиційних депутатів, парламент стоїть напередодні „реформи“, про яку ми говорили вище. Яке дійсне значення цієї нової гострої страви, поданої з такою оригінальною підливою?

Річ у тім, що фашисти, зруйнувавши конституційну й парламентську державу, намагаються зберегти ілюзію народного представництва. Але це останнє повинне бути одночасно вірним охоронцем інтересів капіталу й фашистської бюрократії.

Як ми про це вже згадували, теоретики фашизму доводять, що інтереси хазяїв і робітників, експлоататорів і експлоатованих цілком однакові, при чім для більшої доводливості оба класи називають спільним ім'ям „продуцентів“. Тим „легко“ й „просто“ розв'язується така принадлива для наляканої буржуазії „гармонія“ труду й капіталу, які мають одну мету — служити „вищим інтересам держави“. Цілком відповідно до подібного „теоретичного“ угрунтування іде організаційна творчість. Відтепер вибирати депутатів будуть не політичні партії, що відбивають інтереси певних клас чи груп суспільства, а „продукційні корпорації“ в числі 13 об'єднань, як напр., конференція фашистських профспілок, промислова корпорація, комерційна, сільсько-господарська і т. д., причім всі корпорації будуть репрезентовані однаковою кількістю голосів. Таким чином, кілька мільйонна маса трудящих дістане в новім представництві таке саме число місць, як кожна група буржуазії окремо (промисловці, купці і т. д.). При тім представники трудящих будуть ще раз просіяні через фашистські синдикати. Само від себе ясно, що „корпоративна держава“ буде вінцем капіталістичної диктатури, незалежно від того як вона буде задропована.

Коли фашисти так безцеремонно розправилися з буржуазним парламентом тільки через те, що опозиційні депутати насмілювалися, іноді вільно висловлюватися, то не диво, що професійні союзи при тягли до себе особливу увагу нових правителів Італії.

Над розгромом революційних спілок фашисти добре попрацювали ще перед тим, як захопили владу. І одночасно вважали за одну з найважливіших для себе справ організацію фашистських спілок або синдикатів. Душа цього діла — сподвижник Мусоліні — Росоні, колишній визначний діяч революційного професійного руху Італії. Організуючи фашистські синдикати, фашисти уживали тих самих методів: найпідліший обман трудящих, насильство і свавільне примусове включення цілих профспілок у фашистську федерацію праці. Найкращою характеристикою сути фашистського синдикалізму може бути таке основне принципове його заложення: „над інтересами робітників стоять інтереси продукції, підготування найвищого технічного персоналу і інтереси цілої країни“. З цього, певна річ, виходить, що „члени синдикатів повинні годитися на зниження заробітної плати завжди, коли того вимагають інтереси виробництва“.

А в тім, ні фашистські чари, ні неволання, ні терор довго не могли остаточно зламати трудящих, яких велика частина не перестала допомагати свої старі профспілки. З властивою фашистам експансією вони одним помахом розрубали й цей вузол. В осени 1925 року через парламент переведено закон, який оголосив монополію фашистських спілок. Це значить, що

всі інші профсоюзи революційні, реформістські і селянські позбавляються організаційних прав, а також юридичних прав заступати трудящих.

Цей законодавчий шедевр є мабуть одинокий зразок: з статуту пролетарської організації, якою повина бути профспілка, виплискується все те, що мусить нагадувати за класову боротьбу або солідарність трудящих.

В законі чорним по білому встановлюється, що члени фашистських спілок повинні бути „благонадійні“ з політичного й національного погляду. Революційність або інтернаціональність згідно з фашистським статутом є перешкода для вступу в синдикат. Є спеціальні пункти, які карають за намову до страйку. Синдикати, а також їх вищі урядовці мусять бути затверджені... королівським декретом, цеб-то фактично тими самими фашистами.

Італійський професійний рух мав свої давні традиції. Генеральна конфедерація праці Італії, що виникла 1906-го року, 1920-го року числила в своїх рядах до 2½ мільйонів чоловіка. Яким же способом фашистам пощастило так швидко й легко справитися з подібною масовою пролетарською організацією? І в даному разі ми натрапляємо на ті ж самі реформістські принципи „боротьби“. Коли Росоні з фашистською енергією заходився руйнувати конфедеровані профспілки, реформісти й не думали організувати опсіч. Таким способом, в наслідок всього, що сталося, охорона й захист інтересів трудящих була монопольно залишена фашистам. В таких обставинах, певна річ, не диво, що трудящі почали масами тікати з старого ГКП. Коли на початку 1927 року провідники Генеральної Конфедерації Праці побачили, що вони осталися без армії, що число членів конфедерації впало до шість тисяч, вони 4-го січня 1927 року оголосили що конфедерацію розпущено. Ця подія, якої логично слід було сподіватися, завершила політику найпідлішого угодовства. Чимале значення мають також і ті голосні імена, що їх підписи красуються під цим історичним відтепер документом про самоліквідацію такої колись потужної пролетарської організації. Тут підписані найвидатніші діячі федерації, що заступали провідні пости з моменту її виникнення. Це Рігола, Д'Аригона, Ацимонті, Мальоні та ин. Як показує минулий рік, Амстердам і всі його організації фактично прикривають цю зраду. Правда, на десятій міжнародній конференції праці, що засідала в Женеві в червні місяці 1927 року Мосье Жуо дуже розгнівався на фашистів. Коли дійшло до затвердження мандатів делегатів від фашистських профсоюзів, Жуо дуже грізно кинув в обличчя Росоні: „організована в профспілках демократія повстає проти вас. Ви створили монополії меншости. Нарід проти вас і т. д. Одначе, коли почали голосувати, все кінчилося мирно, по-родинному, і мандат Росоні був затверджений.

Треба відзначити, що ліквідація ГКП жодної організаційної шкоди пролетарям Італії не зробила. Роля старої ГКП давно була скінчена. Ініціатива з'єднання трудящих і керування ними, для організації контр-наступу на фашистсько-буржуазний блок, припала італійській компартії. 20 лютого 1927 року в Мілані відбулася конференція, що зробила початок існуванню нелегальної ГКП, яка в незвичайно тяжких умовах веде самовіддану роботу над відновленням класових спілок і над збиранням розпоросених сил робітничої класи. Незмірно велика заслуга ГКП — відновлення єдиного фронту професійного

руху. В провідних органах ГКП і серед її рядових членів боряться поруч комуністів максималісти й анархісти. Але вернімося до теми нашої статті.

Італія проти інших капіталістичних країн завжди відзначалася дуже низькою заробітною платою. Підчас імперіялістичної війни „патріотична“ буржуазія в ім'я „вищих інтересів“ рідного краю систематично зменшувала плату і довела її наприкінці 1918 року до 50% проти мирного часу (в реальному виразі). Широкий революційний рух 1919—1921-го року і організована боротьба трудящих села й міста привели за ці роки майже до повного відновлення передвоєнного реального рівня заробітної плати. Перед тим як фашисти захопили владу, щеб-то на осінь 1922 року середній рівень реальної заробітної плати піднявся до 97,3 відсотків від військового. Але вже за перших шість місяців після фашистської революції настає перелом і до 1925 року рівень реальної заробітної плати спадає на 79,6 відсотків від того, що був перед війною. Ці цифри — красномовніший аргумент проти партії, що боронить „найвищих інтересів“ країни. Але таке становище не задовольнило фашистів. 21-го квітня 1927 р. велика рада фашистської партії подарувала світові нове відкриття: Рада затвердила так звану „Хартію Труду“, яка фактично поховала останні ілюзії. „Хартія“ остаточно позбавляє трудящих права боронити своїх інтересів як класу, а фашистські синдикати перетворює в урядові органи капіталістичної держави.

Дуже цікаво подати деякі пункти „Хартії Труду“. Отже в розділі першому читаємо:

„Італійська нація є організм, який стоїть над окремими особами або групами, що його складають“.

„Професійні спілки вільні. Але тільки законно-визнані профспілки, що підлягають державній контролі, мають право юридично заступати і т. д.“.

„Законно визнані професійні асоціації гарантують юридичну рівність між роботодавцями й робітниками“.

„Корпоративна держава визнає приватну ініціативу в царині продукції за найліпший і найкорисніший двигач національних інтересів.“

Ще задовго перед появою „Хартії Праці“ визначні фашистські діячі рекламували її, сказати б, авансом з погляду зміцнення трудових гарантій. Одначе, на ділі „Хартія“ ще збільшує сваволлю капіталістів і фашистської державної машини над трудящими. Напр. бюро для наймання робочої сили зовсім не підлягає навіть таким „благонадійним“ спілкам, як фашистські профспілки. „Хартія“, що має голосну назву трудової, жодним словом не вминається за восьмигодинний робочий день, але за те зобов'язує трудящих „сумлінно й негайно“ працювати весь робочий час. Зарплата за надумовлений час, яка навіть за фашистського режиму завжди була вища від умовленого процентів на 25—30, тепер зменшена до 10 процентів, але за те система штрафів ні в чім не змінена. Що являє собою „Хартія“? Прикриття для нового „взаконеного“ наступу на робітничу класу Італії. Практичні наслідки хутко виявилися.

1927 рік приніс трудящим нові великі погіршення, зв'язані, головню, з фінансовими й економічними заходами фашистського уряду. На першому місці стоїть питання про уздоровлення ліри й піднесення її курсу. Італія, як відомо, урегулювала 1926 року свої боргові

зобов'язання перед Америкою, причім фашистському міністрові Вольні пощастило добитися в Вашингтоні досить вигідних умов виплати супроти інших дебіторів Америки. Італія вимовила собі дуже малий відсоток на позичений капітал (пів відсотка). Пізніше виявилось, що цією ніби то вигідною для Італії угодою Уолл-Стри фактично втручав дорогу для нових потоків золота, але вже за 7—8% річних. Американський капітал широкою хвилею ринув до Італії і пройшов у всі комерційні, промислові й муніципальні підприємства, причім дядько Сам, скуповуючи акції, стає хазяїном багатьох великих індустріальних підприємств. За один тільки 1927 рік до Італії ввезено чужоземних капіталів на 7,700 мільйонів лір. Відзначимо, що банк Морган скупив 400.000 акцій величезного автомобільного підприємства „Фіат“ і ввів у наглядальну раду свого заступника. І так само в багатьох інших галузях промисловости. Відзначимо продукцію штучного шовку, яка має для італійської економіки величезне значення. Одна з найбільших фабрик цієї галузи „Сніа Віскозо“ в наслідок американської „допомоги“ мусіла відступити американцям велику частину своїх акцій. Система розрахунку з американцями майже скрізь однакова. Перш за все видушується з підприємств для нових господарів, цеб-то для американських банкірів, відсоток на капітал.

Ми добре пам'ятаємо, як свого часу сам Мусоліні з властивою фашистам похвалюю казав, що Італія ніколи не піде в неволю до чужоземного капіталу, що вона силами власної економіки уздоровить фінанси, підійме курс ліри і т. д.

Щоб зміцнити ліру, Мусоліні всю чужоземну валюту, що приходить до Італії, утримує в руках уряду. В обіг іде ліра. Отже піднесення її курсу не спирається на відповідні заходи економічного характеру, а є наслідок заходів чисто фінансового або справедливіше грошового характеру. Коли недавно міжнародня біржа „грала“ на зниження курсу ліри, то тепер ця біржова гра швидко й спритно пристосувалася до нового становища. Тепер курс взято на підвищення. Тим часом, в країні покупна сила ліри менша, як на чужоземних біржах. Тому зниження гуртових цін дуже відстає від темпу зміцнення ліри. Ще гірше стоїть справа з роздрібними цінами. Вони падають ще повільніше як гуртові. Курс ліри до серпня 1927 року піднявся проти серпня 1926 року на 60%. За той самий період гуртові ціни впали тільки на 25%, а роздрібні на 16%. А вартість життя знизилася всього тільки на 8%.

Таким способом, від цієї спритно завуальованої фашистської буржуазної стабілізації становище трудящих тільки гіршає. А в тім такий замаскований наступ на зарплату не може задовольнити апетиту капіталістів. Протягом 1927 року з ініціативи великої фашистської ради синдикати уряджують дві кампанії для зниження зарплати.

Перша кампанія відбувалася під прикриттям „Хартії Труда“, в інтересах національного виробництва, при чім за офіційними фашистськими даними зарплата від травня місяця до вересня скоротилася пересічно на 10%. В наслідок того „національне виробництво“ або, переклавши на краще зрозумілу мову, капіталісти Італії виграли 1200 мільйонів лір за обчисленням офіційної фашистської преси.

Систематичне зубоження робітників не турбує, проте, фашистського уряду, який намагається довести свою „стабілізаційну“ політику до „логічного“ кінця. Беручи на увагу, що ця стабілізація понад силу італійській економіці, що фашисти не сміють діяти проти інтересів його величності великого капіталу, Мусоліні організує в жовтні

місяці 1927 року другий, ще ширший похід на зарплату, при чім на цей раз директиву дано: „не менш як на 10, і не більш як на 20%“. А в тім фашистські синдикати не дуже зважали на заборону „не більше як 20%“, тримаючись у цій справі досить „ліберальної“ тактики, і в „виключних“ випадках доходило до зменшення навіть на 25%.

Цей похід на трудящих іде під прапором зменшення цін, поліпшення побуту робітників і т. д. Оцінку результатів хай зроблять самі фашисти. Фашистський „Кор'єро Падано“ від 19 травня 1927 року пише: „Всупереч усім хитрощам статистики досі не маємо такого загального відчутного зниження цін, яке могло б виправдати відповідне зниження зарплати“.

Сам голова фашистського профспілкового об'єднання Росоні каже 16/VIII: „Вже кілька місяців, як гуртові ціни знижені, а споживачі, що купують у роздріб, не мають з того ніякої користі“. Навіть щиро буржуазно-фашистська „Джорнале Д'Італія“ констатує: „зарплата зменшилася далеко більше, ніж ті економії, які можна робити на невеликому частковому зниженню цін“.

Коли так оцінюють становище навіть теперішні „переможці“, то нема чого й говорити про відношення робітничої класи. Вона зустріла наступ капіталу з глибоким обуренням і одчаєм. Але нині трудящі не мають сили противитися цьому наступові. До терору, про який ми вже говорили, до систематичного виловлювання споміж робітників усіх тих, хто міг би організувати одсіч фашистському гнобленню, треба додати ще одну одверто контр-революційну силу: спрут казенно-бюрократичних фашистських профспілок чим-раз більше розростається і просуває свої помацки у всі підприємства, щоб своєчасно запобігти серед робітників найменшому протестові, найменшому змагання до самодіяльності й самооборони. Але ще з початку 1926-го року частіші стали виступи трудящих, набуваючи іноді великих розмірів. Відомості, що їх опублікували нелегальні профспілки (за січень червень 1927 р.)—відомості, певна річ, далеко не повні—уже показують, що робітнича класа починає серйозно відходити після важких ударів, що завдав їй фашизм. Відзначимо ряд страйків на заводах „Фіат“, в Турині, а також на заводах „Савільяно“, „Ансальдо“, „Сніо“, на металургійних заводах „Бонджовано“ в Кунео, на газових заводах у Мілані, голосний страйк 10.000 робітників паровозобудівельних заводів Бреда в Мілані і т. д.

В кінці листопада 1927 року розростається страйковий рух на багатьох текстильних фабриках у Верхне-Міланській окрузі, при чім учасників цього руху було понад 15.000 чоловіка. Ці страйки, певна річ, не можуть дорівнюватися своїми розмірами до тих грандіозних класових конфліктів, які відбуваються по інших капіталістичних країнах. Одначе, коли зважити виключно важкі умови і дезорганізованість робітників, то висновки будуть цілком певні: розстрівні лави трудящих Італії починають поволі знов замикатися.

Розміри цієї статті дали нам змогу тільки дуже побіжно переглянути події останніх років. Одначе, діяльність фашистів така колоритна, що кожний їх захід соціального або економічного характеру не залишає після себе жодних сумнівів і не потребує довгого аналізу. Під прапором крайнього націонал-патріотизму фашисти встановили в Італії нічим неприховану диктатуру капіталу, надзвичайно цинічно знехтувавши той мінімум буржуазно-демократичних гарантій, який існує в інших капіталістичних країнах.

Фашистська „революція“ є разом з тим чудова наука. Всім, хто сумнівався, вона показала реальну ціну конституційних гарантій. Ці останні дійсні тільки доти, доки капіталістичний лад безпечний. Одначе, скоро в обличчя італійській буржуазії дихнула смерть, всі ферми цих буржуазних гарантій хутко були відкинені. Дрючок, револьвер, підпали, катування, убивство й масові розстріли зовсім, виявляється, не такі погані речі, коли його величності капіталові треба відбити пролетарську революцію. Другу лекцію дали трудящим Італії всі ті, хто протягом довгого часу виступав від імени робітничої класи як її авангард і організатор. Соціалісти, анархісти, максималісти, реформісти і т. д. десятки років люто картали капіталістичний лад, нахваляючись цілком його знищити і закликаючи трудящих до з'єднання й боротьби за соціалізм. Але все це тільки з парламентської трибуни. Одначе, скоро ужалений капіталізм перейшов з допомогою фашистів в завзятий контр-наступ, всі ці „провідники“ робітничої класи негайно капітулювали і то найганебнішим способом. Більшість їх дуже швидко перекинулася до нових хазяїв. На фашистських хлібах їм, очевидно, теж не погано живеться.

Події 1927 року, численні страйки по різних районах Італії показують, що робітники, під проводом нелегального ГКП і компартії Італії починають відходити після подвійного удару від „своїх“ і чужих.

Фашистський режим, хоч який він лютий, не може перемогти невблаганних законів класової боротьби. Фальшиві, наскрізь неграмотні й демагогічні документи, як „Корпоративна Держава“ або „Хартія Трудю“, зляпані на втіху капіталістам ренегатами соціалізму, надто нікчемні, щоб їх урятувати, щоб надовго зфальсифікувати хід історії.

Не помиляються ті, хто, ставлячи прогноз, каже, що фашистський режим обійдеться італійській буржуазії багато дорожче, ніж буржуазії інших країн.

Тим часом, як в Англії, Америці та інших країнах наступ капіталу іде складнішими, краще замаскованими методами, італійські капіталісти занадто туго стягли, руками фашистських майстрів, обручі. В Італії часткового відступу капіталу бути не може, при чім фашистський режим загине разом з тим ладом, що появив його.

Б. БОРЕВ

Г. І. Петровський і українське питання

(ІСТОРИЧНА ДОВІДКА)

Недавно все радянське й партійне громадянство відзначало славетний ювілей п'ятидесятиріччя Григорія Івановича Петровського.

П'ятдесят років життя, з яких тридцять років напруженої й суворої боротьби й роботи, як робітника в Катеринославі, Донбасі, Маріуполі, як члена більшовицької фракції IV-ої Державної Думи, у засланні, в боротьбі за Жовтневу Революцію на Україні, і, нарешті, на незміннім посту Всеукраїнського Старости — це ювілей, який рідко припадає святкувати.

Опубліковані в зв'язку із святкуванням ювілею Григорія Івановича матеріали жандармського охоронного відділу яскраво ілюструють, скільки клопоту завдавала „охранці“ революційна діяльність т. Петровського. Безнастанні стеження шпиків, що доносили в „охранку“ про кожний крок Григорія Івановича (в тій мірі, в якій це їм вдавалося), телеграфування про виїзд або приїзд, рапорти про здавання й приймання догляду — все це показує, що охранка знала, якого непримиренного класового ворога вона мала в особі тов. Петровського. Разом з цим численні листи, що їх одержував т. Петровський у цей час — від робітників Донбасу, Катеринослава й инш., найкраще показують той тісний зв'язок, що його мав з робітничою класою Григорій Іванович за весь час своєї революційної діяльності.

Ми спинимося на одній стороні діяльності Григорія Івановича, зв'язаній з боротьбою партії більшовиків і робітничої класи проти політики національного пригноблення, яку провадив царат спільно з російськими поміщиками та капіталістами. Для цього досить буде спинитися на тій промові, що сказав за українське національне питання Гр. Ів. Петровський в IV Державній Думі 20 травня 1913 р. (стар. стилю¹).

„Яскрава формою, глибока змістом ця промова, крім протесту проти національного пригноблення українців, білорусів, євреїв, що провадив уряд спільно із чорносотенними партіями, мала на меті викрити двоїсту роллю, яку грали в національному питанні ліберальні буржуазні партії й протиставити їй національну програму й тактику більшовиків. І вже тими завданнями, які ставила собі ця промова, коли міркувати з її змісту, вона була, очевидно обчислена не на вузькі стіни всеросійського „парламенту“, а на мільйонну аудиторію робітників і селян, до яких, хоч і в перекрученій від цензури формі, доходили промови представників думської більшовицької „шістки“. А втім, вся робота думської фракції „більшовиків“ була обчислена на маси робітників і селян, на використання легальної можливості революційної роботи, а не на „законодавство“...

¹) Стенографічн. звіт 4-ої Держ. Думи, т. III ст. 1783 — 1792.

Промова т. Петровського яскраво ілюструвала царську політику утисків української науки, української культури:

„... Великоруському націоналізмові й поміщицькому патріотизмові нема, здається, рівних у Європі й не тільки в Європі, але навіть в Азії, казав т. Петровський з думської трибуни.

„У цілому світі не знайти гіршого, ганебнішого за те, що коять у нас із пригнобленими народами“.

І далі йдуть у промові численні факти „чудесної“ передреволюційної дійсності: заборона лекцій українською мовою, заборона по школах розмовляти українською мовою, закриття українських клубів, заборона українських книжок, недопущення на державну службу осіб — українців з походження й т. инш. І як наслідок цих заходів

„перепис 1897 року виявив, що найнеписьменіший нарід у Росії — українці“.

Така сама картина що до інших національностей:

„Що до поляків, то ще й досі не спростована та заява, яку вони зробили в третій Державній Думі, що у Варшаві року 1828 було значно більше шкіл порівнюючи до населення, аніж їх припадало в 1900 році.

Ось які чудові наслідки розгрому культури й здичавіння, того варварства, що його провадить міністерство внутрішніх справ у національним питанні“.

І тов. Петровський не даремно в своїй промові глузував з того, що чорносотенці „називають Росію великою слов'янською державою, можливо, тільки тому, що в цій великій державі є найбільші утиски слов'янських народностей, які не „мають можливості розмовляти рідною мовою“.

Тим часом, т. Петровський нагадав у своїй промові історичний приклад:

„Півстоліття тому, коли Польща через надсильні утиски мусила повстати проти гнобителів, у цей самий час уряд випускав заклики до селян-українців тією самою мовою, яку тепер переслідує“.

Напрошується історична паралель: коли 1848 року спалахнула „австрійська революція“ Габсбурги, щоб задушити німецьку й венгерську революцію, звернулися до чехів, до хорватів, до кроатів, до русинів (українців) їхньою мовою. Перший акт австрійської корони по вибухах революції в березні — це звільнення українського селянства в Галичині від панщини, обчислене на те, щоб здобути симпатії селянства, зробити з його захист трону проти домагань польської шляхти — утворити національну польську державу. Це пощастило Габсбургам, так само, як пощастило під'южувати чехів проти німців, хорватів та кроатів проти мад'яр, що спричинилося до нової революції й тріумфу реакції. Від цього моменту „divide et impera“ — „поділяй і владай“ — стало за найулюбленіший спосіб австрійської державної політики.

Поміщики-зубри, службова бюрократія Романовської монархії досконально опанували метод „divide et impera“ і культивували його, особливо після поразки революції 1905 року, коли єврейські погроми, цькування українців і т. инш. сприяли знесиленню пролетаріату.

І, цілком відповідно до дійсности, лунали в Державній Думі слова т. Петровського:

„крики й зойки проти євреїв у нашій урядовій пресі та в правій, цькування українців за український сепаратизм і за бажання мати свою середню школу й нижчу — все це національне розпалювання ворожнечі — одно єзуїтське прикриття й намагання роз'єднати робітників євреїв, росіян, поляків, вірменів, татар, грузинів, латишів і т. инш.

* * *

Крім уряду та чорносотенних партій т. Петровський викривав двоїсту роль буржуазної опозиції в Держ. Думі і, в першу чергу, основне її ядро — кадетів:

„Панове ідейні проводирі кадетів обманюють нарід свій в дуже поширеній ліберально-буржуазній пресі. Звучись демократами, вони обстоюють ідею пануючої нації. Ось проти цього обману взагалі і обману пролетарської демократії, особливо, треба рішуче протестувати й застерігати країну“.

і далі, зазначивши, що „демократії“ властиве „безумовне визнання повної рівноправности науки“, про яке в програмі кадетів і згадки немає, тов. Петровський гостро плямує кадетів — прозванням: „льокаї чорносотенців“.

Як відомо, тов. Ленін ще за часів революції 1905 р. відзначав двоїстість всієї політики кадетів. Пізніше в 10-12 р. — тов. Ленін окремо спинявся на двоїстій ролі кадетів у національним питанні (фінляндським й инш.). Незадовго до виступу тов. Петровського в Держ. Думі, тов. Ленін писав: „нехай панове кадати вкривають себе ганьбою, заперечуючи або зменшуючи рівноправність українців“. Програма кадетів що до національного питання полягала в „культурному самовизначенні“, яке, як писав т. Ленін, „ліберали розуміли, як свободу мов“. Орган кадетів „Речь“ того-ж таки 1913 року писав, що „кадати ніколи й не бралися захищати право „відокремлення націй“ від російської держави“. Ціла політика кадетів показувала пристосування до великопанських інтересів і до найгірших національних забобонів.

Викриття цієї прислужницької політики кадетів, їх великодержавного націоналізму, з трибуни Держ. Думи — мало для нас, безперечно, величезне революційне значення. Ми знаємо, що ленінська оцінка національної програми кадетів зовсім справдилася. Саме на українським питанні поламали свої зуби дійшли вовки з кадетського табору, примушені вийти із складу Тимчасового Уряду через те, що вони не погодилися на умову, яку він склав з Центральною Радою, чим визнавалася Центральна Рада. Власне дякуючи залаштунковим впливам кадетів побачила світ уславлена „інструкція“ Тимчасового Уряду — Центральній Раді, що значно відбігала від підписаної умови. Власне кадати з метою зберегти „єдину неподільну“, відкинули національну територіальну автономію (щоб уникнути роздрібнення держави) і прийняли на IX з'їзді (липень 1917 р.) програму національно-культурно-автономії, обставивши це прийняття в промовах Нольде, Вінавера та

1) Ленін том XIX ГИЗ 25 г. стр. 79 — 80.

инш. всіма атрибутами „бундовської фразеології“¹⁾. Це показувало марне вагання кадетів і в той же час доводило як найкраще цілковиту непридатність програми „бунду“, цілковитий її крах.

* * *

Т. Петровський у своїй промові давав для позапарламентської аудиторії робітників та селян чітку ленінську формулювання національної програми й тактики більшовиків.

„... вирішення національного питання в Росії, як і по інших країнах, можливе тільки при повному демократизмі, що забезпечує послідовний і вільний розвиток національностей на ґрунті цілковитого національного самовизначення...“

В одному місці промови стенограма відзначила вигук якогось депутату з правих: „Ви націоналіст?“ Вузькочолому націоналістові, що плутав, очевидно, „інтернаціоналізм“ і „космополітизм“, незрозуміло було, як це представник революційної соціал-демократії, інтернаціоналіст, висуває гасло „національного самовизначення“. Що правда, ми знаємо приклади, коли й у лавах міжнародної соціал-демократії траплявся сумнів з приводу ставлення соціал-демократією національного питання. Досить навести, як приклад, дебати на Брюненському партейтагові австрійської соціал-демократії (1897),—коли була прийнята національна програма партії. Під час дебатів виступали делегати, які висловлювали явне нерозуміння того, нащо треба соціал-демократам мати до діла з національною програмою.

Так, у звіті Брюненського партейтагу ми читаємо:

Прегаузер (Зальцбург): „національна боротьба є явище суто-буржуазного походження і до нас зовсім не стосується“...

Герин (Трієст): ... „що до мене, то національне питання уявляється мені питанням шлунку для буржуазії й, як таке, мусить мало нас вабити“...

Ми знаємо, що через такі самі „ліві“ мотиви гасло „національне самовизначення“ зустрічало заперечення в лавах революційної соціал-демократії (Люксембургіянство, Пятаков).

Але в устах націоналіста—цей недомисл („Ви націоналіст?“) пояснюється тим, що він уважає, що й він за „самовизначення нації“, забуваючи при цьому ту різницю, що він за самовизначення й вільний розвиток тільки своєї нації—і не визнає цього права за чужими.

Приклад такого вузькочолого обмеженого націоналізму „для себе“—наведений в промові т. Петровського. Звертаючись до депутатів Державної Думи, що належали до польських буржуазних партій, т. Петровський каже:

„Але, панове польські депутати, якою мірою міряєте, такою й вам одмірять. Коли ви допускаєте в себе переслідування євреїв, то як же насмілюєтеся протестувати проти утисків на вас? Ви посіяли вітер—отже жніте бурю. Ваші утиски та останнє голосне цькування євреїв у польському краю доводять вашу близькість до наших гнобителів. Ваші утиски, панове, також відчувуються в Галичині над галицьким селянством“...

1) Звіт про це уміщений був у газеті „Речь“ № 173 — 26/VII 1917 р.

У цих словах закладена та глибока думка, яку висловив Маркс у словах: „Не може бути вільний нарід, який пригноблює инпі на-роди“. Тут висловлений протест проти пригноблення закордонної частини українського народу — українських селян Галичини.

Це пригноблення — „полонізація“ Галичини — почалося ще ро-ку 1861, коли октройована Габсбургами конституція з польських країв (Краків) і української Галичини утворила одну автономну країну, де завдяки куріальній системі виборів українська більшість залежить від польського панства. Звідси й „полонізація“ Галичини (обов'язкова польська мова в сеймі, по державних установах, поль-ський університет, польські школи), звідси й переслідування україн-ського населення, української культури в Галичині.

Особливо-ж розквітла ця політика польської буржуазії тепер, коли антанта визнала факт збройного захоплення Галичини поляками і вони стали повновласними хазяями цього краю.

У зв'язку з цим хочеться нагадати, що Гр. Ів. Петровський здій-мав не один раз знову голос протесту проти соціального й націо-нального пригноблення українського селянства Галичини „Пільсуд-чиною“... Але цей голос лунав уже в робітничо-селянським парла-менті (ВУЦИК'у, на з'їзді рад) — пролетарської держави, за яку боровся Григорій Іванович разом з комуністичною партією й роб. класом.

Ми певні того, що й ці сподівання Григорія Івановича, що виявляють настрої мільйонів українських робітників і селян, справ-дяться.

* * *

Головна умова для перемоги над капіталізмом, яка тільки може забезпечити розв'язання національного питання, це ленінський прин-цип, що його висував т. Петровський:

„Об'єднання пролетаріату всіх національностей у боротьбі за соціалізм проти всякої буржуазії, проти всяких поміщиків, що розпалюють ворожнечу так національну, як і расову“.

Тут „об'єднання пролетаріату“ протиставилося спробам буржуазії розпалити національне цькування, „яке знесилює боротьбу за волю“, бо, як казав т. Петровський:

„Національне розпалення ворожнечі — це тільки іезуїтське прикриття й намагання роз'єднати робітників євреїв, росіян, по-ляків, вірменів, татар, грузинів, латинів і т. ин.“...

З історії робітничого руху нам відомо, що на цю вудку буржу-азії ввіймалося багато національних соціалістичних партій („Бунд“, УСДРП). Утворення самостійних національних організацій — проле-таріату — було вимогою їхньої програми і воно означало не що инше, як розпорошування сил революційного пролетаріату, знесилювання його в боротьбі проти абсолютизму й буржуазії, затягання на слизьку дорогу протиставлення інтересів одної частини пролетаріату другій. Адже саме цим скінчився поділ австрійської соціал-демократії на національні організації (1897 р.), що призвів до шкідливої децентралі-зації робітничого руху в Австрії і до засудженого Копенгагенським Конгресом Інтернаціоналу (1910 р.) „чеського сепаратизму“ (вимога створити окремі чеські профсоюзи і т. ин.).

Тому слова т. Петровського про об'єднання робітників усіх на-ціональностей через голову депутатів Державної Думи били ще по

„націонал-соціалістах“ з „бундовського“ табору, УСДРП і т. инш. Історія показала, що мав рацію т. Ленін та його партія. Організаційна єдність партії більшовиків, залізна пролетарська дисципліна поруч з іншими факторами була одною з головних засновків нашої перемоги в Жовтні.

* * *

Ще один факт досить цікавий. Після Г. І. Петровського виступав у Державній Думі на тому самому засіданні з приводу того-ж таки питання (обмірковування бюджету мін. внутрішніх справ) другий український депутат (від Черніговщини) Скоропадський. Його промова викликала бурхливі оплески на лавках чорносотенних партій, такий неприховано циничний був продаж інтересів мільйонів українського пролетаріату й селянства.

Не без гидування наведемо декілька цитат з цієї промови майбутнього „Гетьмана всієї України“:

„... увесь малоруський нарід, казав у Державній Думі Скоропадський — почуває й визнає себе за російський нарід (праворуч оплески й вигуки: браво; ліворуч шум; Пуришкевич: мовчіть)“...

„... Ніколи малороси не відрізняють себе від великоросів; ми бачимо один в одному тільки руських людей“...

„Те, що ми складаємо один нарід, доводить і споріднена близькість мов — малоруської й великоруської. В нас є чудова малоруська мова, мова Шевченка. Я прошу не змішувати її з твореною нині українською мовою, яка й для нас малоросів мало зрозуміла“.

„В нас ще є друга рідна мова, спільноруська мова, мова Пушкіна, Гоголя, мова державних установ“.

„Малороси, великороси, білоруси — це триєдиний руський нарід“.

„Для наших ворогів потрібна автономія, а для нас потрібна єдина й могутня Росія“¹⁾

Такі надзвичайно цинічні заяви в дусі запеклого чорносотенства викликали іронічний вигук навіть на лавках кадетів: „це українська декларація“?

Історія повторилася. Але фарс Скоропадського у Держ. Думі обернувся на трагедію для мільйонів робітників та селян, коли Скоропадський продавав удруге Україну вже німцям за „гетьманську булаву“.

Не дивно, що наймення Скоропадського є синонім лайки й глуму серед українського селянства.

Ім'я Всеукраїнського Старости, одного з найвидатніших керівників ленінської комуністичної партії, Григорія Івановича Петровського добре знайоме всім робітникам і селянам України й усієї Радянської Спілки, як ім'я непохитного й палкого борця проти соціального й національного пригноблення мільйонів трудящих мас, як одного з невтомних керівників нашого соціалістичного будівництва.

Ось чому так тепло поставилась робітнича класа та селянство до свого ювіляра, що міцними нерозривними нитками з ними зв'язаний. І це є крапий показник правоти ленінської комуністичної партії, що в її лавах бореться Григорій Іванович уже три десятки років.

¹⁾ Стенограф. звіт IV Держ. Думи т. III стр. 1841.